

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

2-maxsus
son (6-jild)

2026

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

№ S/2 (6) – 2025

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2026

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.;

Jabborova Charos Aminovna - iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Qodirova Muqaddas Tog'ayevna - filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.,;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari

doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSIOLOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

Saparbaev Bunyod Khurrambek ogli

KHIVA (KHOREZM) STATE AS AN ACTIVE AGENT:

DIPLOMACY, ECONOMY, AND RUSSIAN INTERACTION, 1806–1825 10-22

Rahmatilloev Nusratillo

BUXORO AMIRLIGI VA QO‘QON XONLIGI O‘RTASIDAGI SIYOSIY

JARAYONLARNING QO‘QON XONLIGI TARIXSHUNOSLIGIDA YORITILISHI..... 23-27

Sattarov Akram Madaminovich

TURKISTON GENERAL-GUBERNATORLIGI AHOLISINING IJTIMOIIY HAYOTI..... 28-33

Джаббаров Юлдуз Джуманиязовна

ВОПРОСЫ ПОВЫШЕНИЯ УРОВНЯ ЮРИДИЧЕСКИХ ЗНАНИЙ СТУДЕНТОВ

В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ УЗБЕКИСТАНА 34-38

Boyto‘rayev Sirojiddin Usmon o‘g‘li

SURXONDARYO VILOYATI MUZEYLARI VA TURIZM SALOHIIYATINING

SHAKLLANISHIDA: TERMIZ O‘LKASHUNOSLIK MUZEYINING O‘RNI 39-43

Qobulova Gulzoda Maxsud qizi

O‘RTA ASR MANBALARINI RAQAMLASHTIRISHNING ILMIY ZARURATI

VA KONSEPTUAL ASOSLARI..... 44-49

Qudratillayev Parviz

KONFUTSIYLIK TA‘LIMOTIDA IJTIMOIIY HIMOYA MASALALARI 50-53

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Юлдашева Надира Викторовна

НОВЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ ПРЕВЕНТИВНОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ

ЗАКУПОК В УЗБЕКИСТАНА: ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ И ПРАВОВЫЕ НОВАЦИИ 54-63

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Saifnazarov Ismail Saifnazarovich

MAHALLA – O‘ZBEK JAMIYATINING TARIXIY MEROSI,

MAMLUKAT TINCHLIGI VA RAVNAQINING ASOSIY POYDEVORI 64-69

G‘ulomov Abdullo

MAHMUD LOMISHIYNING “TAMHID” ASARIDA IMOMAT BORASIDAGI

QARASHLAR TAHLILI..... 70-76

Axmedov Xamdam Alikulovich

XALQARO EKOLOGIK ADOLATNI TA‘MINLASHDA TRANSCHEGARAVIY MAS‘ULIYAT,

“UMUMIY VA DIFFERENTIALASHGAN JAVOBGARLIK” MUAMMOLARI 77-81

Raxmonov Shohzod Husan o‘g‘li

YOSHLAR AXLOQIY TAFAKKURI VA MADANIYATINI YUKSALTIRISHDA

NURONIYLAR TAJRIBASIDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI..... 82-85

<i>Oripov Shuxratjon Orip o'g'li</i> RAHBAR KADRLAR MA'NAVIY QIYOFASINING IJTIMOIIY-FALSAFIY MODELI.....	86-93
<i>Jomuradov Ikrom Ilxom o'g'li</i> IMMANUEL KANT FALSAFASIDA NOUMENAL ERKINLIK VA FENOMENAL DETERMINIZMNING ANTINOMIK TABIATI: TRANSCENDENTAL KONTEKSTDA TAHLIL	94-98
<i>Safarov Akbar Isoqulovich, Ziyotova Adolat Ergashovna</i> EKOLOGIK MADANIYAT YUKSAKLIGI, HUQUQIY ONG VA TABIAT-JAMIYAT INSONNING UZVIY BOG'LIQLIGI	99-103

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Musayev Akmalbek Ibragimdjaniyovich</i> INGLIZ VA O'ZBEK DIPLOMATIK DISKURSIDA EVFEMIZATSIYA VA YUMSHATISH STRATEGIYALARINING LINGVOPRAGMATIK TAHLILI	104-110
<i>Bazarov Zokir Mehrikulovich</i> A.QODIRIYNING "O'TKAN KUNLAR" ROMANI TARJIMALARIDA LINGVOKULTUROLOGIK KOMPETENSIYA KOMPONENTLARINING IFODALANISHI	111-114
<i>Kuchiyev Malik Abdumannonovich</i> ILOVA QURILMA TARKIBIDAGI FRAZELOGIK BIRLIKLARNING STILISTIK FUNKSIYALARI	115-120
<i>Абдуллаева Парвина Толибжоновна</i> ТЕМПОРАЛЬНЫЙ ОБРАЗ В ИСПАНСКОЙ И УЗБЕКСКОЙ ПАРЕМИОЛОГИИ.....	121-123
<i>Ismoilova Fotima</i> ISAJON SULTONNING "BILGA XOQON" ROMANIDA TO'QIMA OBRAZLARINING BADIY VAZIFASI	124-129
<i>Eshqulov Sunnat</i> PESHLAVHALARNING TIL XUSUSIYATLARI VA IMLO MUAMMOLARI XUSUSIDA.....	130-134

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Yo'ldoshev Azizjon Ergash o'g'li</i> OMMAVIY ISHTIROK DARAJALARINI ANIQLASHNING AYRIM HUQUQIY MASALALARI	135-139
<i>Sagindikov Maxset Djubaktanovich</i> CONSTITUTIONAL AND LEGAL ESSENCE OF COOPERATION BETWEEN COUNCILS OF PEOPLE'S DEPUTIES AND CIVIL SOCIETY INSTITUTIONS	140-147
<i>Rajabov Umrbek Ravshanbekovich</i> OILA-TURMUSH MUNOSABATLARI DOIRASIDAGI JINOYATLARNI BARTARAF ETISHDA PROFILAKTIKA INSPEKTORLARI FAOLIYATINING KRIMINOLOGIK MEKANIZMLARI	148-152
<i>Bekov Ixtiyor Rustamovich</i> KONSTITUTSIYAVIY ODIL SUDLOVNI ILM VA TA'LIM BILAN UYG'UN RIVOJLANTIRISH MASALALARI	153-157
<i>Хайдарова Хилола Анваровна</i> МЕЖДУНАРОДНЫЕ ИНИЦИАТИВЫ РЕСПУБЛИКА УЗБЕКИСТАН И ИХ ЗНАЧЕНИЕ ДЛЯ ГЛОБАЛЬНОГО ДИАЛОГА	158-164

<i>Ahmedov Islom Baxtiyor o'g'li</i> ICHKI ISHLAR ORGANLARIDA RAQOBATBARDOSH PROFESSIONAL VA ZAMONAVIY KADRLARNI TAYYORLASH: MAQSAD VA VAZIFALAR	165-168
<i>Fayzulloev Shohijaxon Jobirovich</i> JAHON SAVDO TASHKILOTIGA A'ZOLIK BOSQICHIDA SHAFFOFLIKNI TA'MINLASH MASALALARI	169-176
<i>Turgunboeva Mamura</i> SOME ISSUES OF COPYRIGHT PROTECTION ON THE INSTAGRAM SOCIAL NETWORK	177-181
<i>Mamataliyeva Shahnoza Xushmamat qizi</i> JINOYAT PROTSESSIDA XAVFSIZLIK CHORALARI QO'LLASH JARAYONIDA ISBOT QILISHNING O'ZIGA XOS JIHATLARI	182-192
<i>Shokirova-Inomjonova Mashhuraxon G'ayratjon qizi</i> IJTIMOIY SOHA TUSHUNCHASINING NAZARIY-HUQUQIY TAHLILI	193-196
<i>Turayeva Dildora Iskandarovna</i> ICHKI ISHLAR ORGANLARINING JAMOAT XAVFSIZLIGIGA OID FAOLIYATINI AXBOROTLAR BILAN TA'MINLASHNING TURLARI, SHAKLLARI VA BUGUNGI KUNDAGI HOLATI	197-206
<i>Абдужаппоров Шахбоз Музаффар ўғли</i> ПРАВОВЫЕ И ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ ПРОБЛЕМЫ РАССЛЕДОВАНИЯ КИБЕРПРЕСТУПЛЕНИЙ	207-215
<i>To'rabayeva Ziyoda Yakubovna</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA VOYAGA YETMAGANLARNI JINOIY JAVOBGARLIK VA JAZODAN OZOD QILISHGA DOIR QONUNCHILIKNI TAKOMILLASHTIRISH	216-227
<i>Abdusamiyeva Dilrabo Abduvaxob kizi</i> THE ROLE OF THE PENITENTIARY SYSTEM IN THE RESOCIALIZATION OF PERSONS RELEASED FROM PENAL INSTITUTIONS	228-233
<i>Bekmirzayeva Umida</i> DAVLAT ISHTIROKIDAGI AKSIYADORLIK JAMIYATLARI KUZATUV KENGASHLARIDA SUN'IY INTELLEKTNI A'ZO-MASLAHATCHI SIFATIDA JORIY ETISHNING HUQUQIY ASOSLARI VA ISTIQBOLLARI	234-237
<i>Суннатиллаева Сарвиноз</i> НАДЛЕЖАЩАЯ ПРАВОВАЯ ПРОЦЕДУРА В ПРОИЗВОДСТВАХ ПО ДЕЛАМ О КОНКУРЕНЦИИ В ЕВРОПЕЙСКОМ СОЮЗЕ И УЗБЕКИСТАНЕ	238-244
<i>Mardonova Gulsanam Bahodir qizi</i> GIYOHVANDLIK VOSITALARINING VIRTUAL OLAMDA SOTILISHI, NARX SHAKLLANISHI, HUQUQIY BAHOLASH VA EKSPERTIZA MUAMMOLARI	245-252
<i>Isoqov Habibilla Jakparaliyevich</i> PUL YUVISHGA QARSHI KURASHISH SOHASIDAGI XALQARO VA MINTAQAVIY TASHKILOTLAR, ULARNING FUNKSIYA VA VAZIFALARI	253-261
<i>Хван Леонид Борисович, Гулимова Зилола Шухратовна</i> ЦИФРОВИЗАЦИЯ АДМИНИСТРАТИВНОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН: ЭТАПЫ ФОРМИРОВАНИЯ И НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ	262-268
<i>Kdirbaeva Altinay Maksetbaevna</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI ICHKI ISHLAR ORGANLARIDA XOTIN-QIZ XODIMLAR FAOLIYATIDA XIZMAT INTIZOMI: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR	269-275

<i>Zinelbaev Baxitjan Qublan o'g'li</i> YO'L HARAKATI XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA MA'MURIY-HUQUQIY MEKANIZMLARNI RIVOJLANTIRISHNING DOLZARB MASALALARI (O'ZBEKISTON TAJRIBASI)	276-281
<i>Xo'jayeva Malohatxon Fozilxo'ja qizi</i> MA'MURIY Hujjatni tushunish va qo'llashning o'ziga xos xususiyatlari	282-286
<i>Toshkanov Nurbek Bahriddinovich</i> OLIY TA'LIM MUASSASALARI – TADBIRKORLIK SUBYEKTI SIFATIDA	287-295
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Rustamov Ilkhom Tursunovich</i> DIDACTIC POTENTIAL OF THE LINGUOPRAGMATIC APPROACH IN TEACHING SMALL-GENRE TEXTS	296-300
<i>Kaypnazarov Srajatdin Gayratdinovich</i> «ELEKTR BO'LIMI» BO'YICHA RAQAMLI TA'LIM MUHITINI YARATISH: QORAQALPOG'ISTON MAKTABLARI MISOLIDA.....	301-307
<i>Bozorov Zokir, Axtamaliyev Shamshod, Karimov Dilshod, To'rayeva Lobar</i> VEKTORLAR ALGEBRASINING ELEMENTAR MASALALAR YECHISHGA TATBIQI	308-315
<i>Abduraxmonova Tuxtapashsha Rustamovna</i> IONLI POLIMERLANISH REAKSIYASINI O'QITISHDA 3D VA VIRTUAL TEKNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH	316-322
<i>Yaxshilikova Nargiza</i> BLENDED LEARNING STRATEGY IN TEACHING ENGLISH	323-327

12.00.00 – YURIDIK FANLAR – LAW**Received:** 30 January 2026**Accepted:** 15 February 2026**Published:** 28 February 2026*Article / Original Paper***SOME LEGAL ISSUES IN DETERMINING LEVELS OF PUBLIC PARTICIPATION****Yuldoshev Azizjon Ergash ugli**

Doctor of law, associated professor

Tashkent State University of Law

Abstract. This article examines classifications of levels of public participation in practical and guidebooks, academic works, and other sources. It is found that different classifications and names of levels of public participation lead to confusion and incomplete provision of political rights. This study clarified the differences in these sources and proposed a new classification of levels of public participation.

Keywords: public participation, ladder of participation, political rights, level, classification, stage, process.

OMMAVIY ISHTIROK DARAJALARINI ANIQLASHNING AYRIM HUQUQIY MASALALARI**Yo'ldoshev Azizjon Ergash o'g'li**

yuridik fanlar doktori, dotsent,

TDYuU "Konstitutsiyaviy huquq" kafedrası professori v.b.,

E-mail: azizjonyuldoshev237@gmail.com<http://www.orcid.org/0000-0002-5821-2714>

Annotatsiya. Maqolada ommaviy ishtirok darajalarining tasniflari amaliy va rahbariy qo'llanmalarda, ilmiy ishlar va boshqa manbalarda o'rganildi. Ommaviy ishtirok darajalarining turlicha tasniflanishi va nomlanishi chalkashliklarga olib kelishi hamda siyosiy huquqlarning to'liq ta'minlanmasligiga olib kelishi aniqlandi. Tadqiqot jarayonida ushbu manbalardagi farqlarga oydinlik kiritildi va ommaviy ishtirok darajalariga yangi tasnif berildi.

Kalit so'zlar: ommaviy ishtirok, ishtirok narvoni, siyosiy huquqlar, daraja, tasnif, bosqich, jarayon.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V6SI2Y2026N22>

Kirish. Bugungi kunda dunyoda ommaviy (jamiyat va davlat ishlarida) [1, 26] ishtirokni ta'minlash masalalari siyosatchilar, tadqiqotchilar va fuqarolar e'tibori markazida turibdi. Siyosiy rejimidan qat'iy nazar barcha davlatlar qonunchiligida ommaviy ishtirokning turli shakllari siyosiy va boshqa subyektiv huquqlar sifatida belgilanmoqda. Ushbu huquqlarni ta'minlash jumladan ommaviy ishtirok darajasini oshirib borishga bevosita bog'liqdir.

Ommaviy ishtirok etish darajalarini tasniflash va to'g'ri aks etish ommaviy (jamiyat va davlat) ishlarni hal qilishga fuqarolar ta'sirini kuchaytirish choralari aniqlash imkonini beradi. Shu tufayli ushbu masalalar xorijda keng o'rganilgan bo'lib, ommaviy ishtirok darajalariga ko'plab va turli tasnif hamda ta'riflar berilgan. Mavjud tasnif va ta'riflarga aniqlik kiritish dolzarb masalaga aylangan.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Ommaviy ishtirok darajalariga ilk bor AQShlik tadqiqotchi Sh.Arnshteyn tomonidan ilmiy asoslangan tasnif berildi [2, 13]. Ushbu tasnif “ishtirok narvoni” (ladder of participation) konsepsiyasi deb nomlandi. Mazkur konsepsiyada ommaviy ishtirok darajalari ommaviy ishlarga fuqarolar ta’siri bo’yicha tasnif qilindi. Konsepsiya ommaviy ishtirokni ta’minlash istiqbollarini belgilab berdi. Ushbu konsepsiyani takomillashtirish maqsadida tadqiqotchilar D.Konor [4, 252], P.Videman va S.Femerslar [6, 357], M.Shlossberg va E.Shufford [7, 18] va boshqalar [9, 217; 10, 340] o’z “ishtirok narvoni”ni taklif etdilar. Tadqiqotchi R.Xart tomonidan “bolalar ishtiroki narvoni” [8, 41] ham ishlab chiqildi.

Tadqiqotchilar tomonidan turli “ishtirok narvonlari”, ya’ni ommaviy ishtirok darajalarini tasniflashda yagona yondashuvning yo’qligi uslubiy muammolarni keltirib chiqardi. Xalqaro standartlarda ommaviy ishtirok: xabardor qilish, maslahatlashish, muloqot va sheriklik [17] yoki xabardor qilish, maslahatlashish va jalb qilish [18], davlat organlari uchun amaliy qo’llanmalarda esa – xabardor qilish, maslahatlashish, jalb qilish, hamkorlik va vakolat berish [13; 14; 15] darajalariga tavsiflangan. Ommaviy ishtirok darajalari xalqaro standartlarda to’liq ko’rsatilmagan bo’lsa, amaliy qo’llanmalarda zarur bo’lmagan ortiqchasi ham ko’rsatilgan.

Ommaviy ishtirok jarayonini kuzatish, mavhumlashtirish, tahlil va umumlashtirish usullari qo’llanildi. Olingan natijalar mavzu doirasida Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (IHTT) hamda boshqalar tomonidan yozilgan qo’llanmalar va ilmiy ishlar bilan taqqoslandi. Hozirgacha ommaviy ishtirok darajalarini tasniflashda uni xolisona aks etishga ta’sir qilmaydigan psixologik va boshqa omillar mavjudligi, ommaviy ishtirok darajalarining turlicha nomlanishi va tasniflanishi chalkashliklarga olib kelayotganligi aniqlandi. Mavjud farqlarga oydinlik kiritish va ularni unifikatsiya qilish ommaviy ishtirokni yanada samaraliroq ta’minlashga xizmat qilishi to’g’risidagi taxmin ilgari surildi.

Muhokama. Sh.Arnshteyn “ishtirok narvoni”da ommaviy ishtirok sakkizta darajaga tasniflangan [3, 217]. U eng quyi (1) manipulyatsiya va (2) psixoterapiya darajalarini – **(I) ishtirok etmaslik**, (3) xabardor qilish, (4) maslahatlashish va (5) tinchlantirish darajalarini – **(II) ramziy** hamda (6) sheriklik, (7) o’tkazilgan vakolatlar va (8) jamoatchilik nazorati darajalarini **(III) fuqarolik boshqaruvi** deb nomladi.

Bugungi kunga qadar Sh.Arnshteyn “ishtirok narvoni”ni takomillashtirish yuzasidan qator fikrlar bildirilgan. Uning o’zi ham ilgari surgan “ishtirok narvoni”da fuqarolar boshqaruvi darajalari aniq ajratilmagani, buning uchun ko’proq zinapoyalar talab etilishi, irqchilik, paternalizm, daromadlari yuqori bo’lmagan jamoalarning uyushmagani va boshqa holatlar inobatga olinmagani, uning shahar atrofi va qishloq jamoalariga mo’ljallanmagani tan olgan [4, 249]. Ushbu va boshqa kamchiliklar mavjudligi sababli tadqiqotchilar “ishtirok narvoni”ni takomillashtirishga harakat qilishmoqda [5, 10].

D.Konor “yangi ishtirok narvoni”ni keng jamoatchilik ishtirok etadigan: (1) ta’lim, (2) qaytma aloqa va (3) maslahatlashuv hamda yetakchilar ishtirok etadigan (4) birgalikda rejalashtirish, (5) mediatsiya, (6) sudlashuv va (7) hal qilish (oldini olish) kabi yettita darajaga ajratadi [4, 252]. U kelishmovchilarni bartaraf qilishning AQSh huquqiy madaniyatiga xos modelini taklif qiladi. Ushbu “ishtirok narvoni”ning darajalari fuqarolarning boshqaruvga ta’sirini aks ettirmasligi va ko’proq qaror qabul qilish bosqichlari ekanligi ko’zga tashlanadi.

Tadqiqotchilar P.Videman va S.Femerslar D.Konnor tomonidan yo'l qo'yilgan kamchilikni bartaraf qilishga harakat qilib, o'zlarining "ishtirok narvoni"ni ilgari surdilar. Ushbu "narvon"da: (1) yakuniy qaror qabul qilishda, (2) xavflarni baholashda va yechimlarni tavsiya qilishda hamda (3) manfaatlarni aniqlash va kun tartibini belgilashda jamoatchilik ishtiroki, (4) e'tiroz bildirish huquqi, (5) jamoatchilikni xabardor qilish va (6) bilish huquqi darajalari belgilandi [6, 357]. Bu "narvon"da ham ommaviy ishtirok ta'sir darajasi emas, balki bosqichlari aks ettirilganini ko'rish mumkin.

M.Shlossberg va E.Shufford yuqorida keltirilgan va A.Dorsining "ishtirok narvonlari"ni o'rgandilar va ularni ommaviy ishtirokning turli jihatlarini aks etadi, degan xulosaga keldilar. Ularning fikriga qo'shilgan holda, doimiy ishtirok, kelishuvga intilish, g'oyalarni berish va maslahat olish, munosabat yuzasidan maslahatlashuv, muammolarni aniqlash, axborot yig'ish va istiqbollar, ta'lim berish va xabardor qilish – sakkizta bosqichdan iborat Dorsi "ishtirok narvoni" rejalashtirishga, Sh.Arnshteynniki hokimiyatga, D.Konnorniki muammolarni hal qilishga, P.Videman va S.Femerslarniki boshqaruvga yo'naltirilgan deyish mumkin [7, 18].

Tadqiqotchi R.Xart tomonidan ishlab chiqilgan "bolalar ishtiroki narvoni"da ommaviy ishlarga bolalar ta'sirining darajasi ancha xolis belgilangan deyish mumkin. Mazkur "narvon": manipulyatsiya; dekoratsiya; ramziylik; tayinlangan, lekin xabardor qilingan; maslahatlashilgan va xabardor qilingan kabi – ishtirok etmaslik darajalari hamda kattalar tashabbusi va bolalar bilan birgalikda qabul qilingan qarorlar, bolalar tashabbus ko'rsatgan va rahbarlik qilgan, bolalar tashabbusi va kattalar bilan birgalikda qabul qilingan qarorlar kabi ishtirok etish darajalariga tasniflangan [8, 41].

Sh.Arnshteyn "ishtirok narvoni"dan R.Xart ishtirok va ishtirok etmaslik darajalarini qoldirgan bo'lsa, ayrim tadqiqotchilar uning ishtirok etmaslik va ramziylik darajalari orasiga "iste'molchilik" deb nomlangan – "tanlov" [9, 217] darajasini, ba'zilar esa, "birgalikda ishlab chiqish" – eng yuqori darajasini kiritishgan [10, 340]. Ushbu va boshqa g'oyalarni tadqiq qilganlarning ko'pchiligi Sh.Arnshteyn "ishtirok narvoni"da fuqarolarning hokimiyatga egaligi va ommaviy ishlarga ta'siri darajasi aniqroq aks etgan, degan xulosaga kelishgan [11; 12].

Shu bilan birga, ommaviy ishtirok bo'yicha davlat organlari uchun bir nechta amaliy qo'llanmalarda Sh.Arnshteyn "ishtirok narvoni" o'zgartirilgan. Masalan, bir nechta qo'llanmalarda ommaviy ishtirokning: xabardor qilish, maslahatlashish, jalb qilish, hamkorlik va vakolat berish darajalari belgilangan [13; 14; 15]. Bu yerda Sh.Arnshteyn "ishtirok narvoni"ning: "manipulyatsiya" va "psixoterapiya" kabi ishtirok etmaslik hamda ramziy "tinchlantirish" darajalari olib tashlanganiga qo'shilish mumkin. Chunki ular ishtirok shakllarini nomiga joriy etishni anglatadi va bu holat barcha ishtirok darajalarida uchrashi mumkin.

Jamoatchilik nazorati darajasini ham olib tashlanganiga qo'shilish mumkin, chunki uning tushunchasiga turli xil ta'riflar mavjud [16, 22]. "Vakolat berish" darajasi esa jamoatchilik nazorati mohiyatini aks etadi, ya'ni fuqarolarga bevosita referendum yoki boshqa shaklarda qaror qabul qilish huquqlarini ta'minlashni va berishni anglatadi. Amaliy qo'llanmalardagi ushbu darajalar ommaviy ishlarga fuqarolar ta'sirini to'g'ri aks ettirish va kuchaytirish imkonini beradi.

Shuningdek, amaliy qo'llanmalarda "sheriklik" darajasini "hamkorlik" deyilishiga ham, darajalar guruhlariga "ishtirok etmaslik", "ramziy ishtirok" va boshqacha nom berilmaganiga qo'shilish mumkin. Har bir ishtirok darajasining nomi uning mazmunini xolisona aks etadi.

Biroq, amaliy qo'llanmalarda "jalb qilish" darajasining qo'shilishi bahslidir. Chunki ommaviy ishtirokning maslahatlashish va hamkorlik darajalarida fuqarolar ham jalb qilinishi, ham o'z tashabbuslari bilan ishtirok etishlari mumkin.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, ayrim xalqaro standartlarda ommaviy ishtirokni: xabardor qilish, maslahatlashish, muloqot va sheriklik [17] yoki xabardor qilish, maslahatlashish va jalb qilish [18] darajalariga tasniflashga qo'shib bo'lmaydi. Bunda doimiy maslahatlashishni yo'lga qo'yish muloqotga aylanishini aytish mumkin. Demak, ommaviy ishtirokni: xabardor qilish, maslahatlashish, hamkorlik va vakolat berish darajalariga tasniflash maqsadga muvofiq bo'ladi.

Natijalar. Ommaviy ishtirok darajalarining taklif etilayotgan tasnifi ushbu jarayonni samarali tashkil qilish imkonini beradi. Ushbu darajalar ommaviy ishtirok etish bosqichi emas, balki har bosqichda ommaviy ishlarga fuqarolar ta'sirini kuchaytirish mezoniga aylanadi. Masalan, IHTT tomonidan 2022-yilda nashr qilingan Fuqarolar ishtiroki jarayonlari uchun rahbariy tamoyillarda [18] ommaviy ishtirok: xabardor qilish, maslahatlashish va jalb qilish darajalariga tasniflangan. Ahamiyatlisi, har bir ishtirok bosqichida fuqarolar ta'sirini ushbu darajalarga ko'tarish bo'yicha tavsiyalar berilgan.

Rahbariy tamoyillarda ommaviy ishtirok: yechish kerak bo'lgan muammoni va ishtirok etish vaqtini aniqlash; kutilayotgan maqsad va natijalarni belgilash; ishtirokchilarni jalb qilish va buning uchun tegishli fuqarolar guruhini aniqlash; ishtirok etish usulini tanlash; raqamli vositalarni to'g'ri tanlash; jarayon haqida muloqot qilish; ishtirok etish jarayoni; fuqarolar fikridan foydalanish va fikr-mulohazalarni bildirish; ishtirok jarayonini baholash va ishtirok madaniyatini tarbiyalash kabi o'nta bosqichga [18] ajratilgan.

Qaror qabul qilish jarayonida fuqarolik ishtiroki bo'yicha yaxshi amaliyot kodeksida ommaviy ishtirokning bosqichlari qaror qabul qilish jarayoniga moslashtirilgan. Ushbu Kodeksda ommaviy ishtirok: kirish/undaydigan g'oyalar, kun tartibini belgilash; qaror loyihasini ishlab chiqish va qabul qilish; siyosatni amalga oshirish, monitoring va siyosatni qayta shakllantirish bosqichlarida amalga oshirish tavsiya qilinadi [17].

Ommaviy ishtirok darajalarining taklif etilayotgan tasnifi yuqorida keltirilgan Rahbariy tamoyillar va Kodeksda ko'rsatilgan har bir ommaviy ishtirok bosqichida fuqarolar ta'sirini ko'tarishga xizmat qiladi. Birinchisiga hamkorlik va vakolat berish darajalari qo'shiladi. Masalan, bunda fuqarolar ishtirokining dastlabki bosqichi bo'lgan qaror loyihasini ishlab chiqish va qabul qilishda ommaviy organlar va fuqarolar turli shakllarda hamkorlik qilishi yoki fuqarolarning o'z imkoniyatlari aks etadi. Bu bilan amalda fuqarolarning siyosiy huquqlarini to'liq ta'minlashga erishiladi.

Xulosa. Amalga oshirilgan tadqiqot jarayonida ommaviy ishtirok darajalarining quyidagi yangi tasnifi ilgari surildi: xabardor qilish, maslahatlashish, hamkorlik va vakolat berish. Taklif etilgan tasnif ommaviy ishtirokning har bir bosqichida fuqarolarning siyosiy huquqlarini, jumladan hamkorlikda, referendum orqali yoki mustaqil qaror qabul qilishga bo'lgan boshqa huquqlarini ta'minlash va kengaytirib borishga uslubiy asos vazifasini o'taydi.

Ommaviy ishtirok darajalarini xolisona belgilash – bu nafaqat demokratik jarayonning talabi, balki davlat boshqaruvi samaradorligini ta'minlovchi strategik vositadir. Ishtirok darajasi qanchalik yuqori bo'lsa, qabul qilingan qaror shunchalik puxta bo'ladi va uning ijrosi uchun fuqarolar mas'uliyati oshadi. Ommaviy ishtirok darajasi qanchalik aniq belgilansa, u

shunchalik samarali amlga oshiriladi, yashirin kelishuvlar va manfaatlar to'qnashuvi uchun imkoniyat kamayadi.

Adabiyotlar/Literatura/References:

1. Yo'ldoshev A.E. Fuqarolarni jamiyat va davlat ishlarini boshqarishda ishtirok etish huquqini ta'minlashning dolzarb masalalari // "Huquqiy tadqiqotlar" elektron jurnali (www.tadqiqot.uz). – T., 2020. – №11. – B. 22-32.
2. Lauria M., Slotterback C. S. (ed.). Learning from Arnstein's Ladder: From Citizen Participation to Public Engagement. – Routledge, 2021. – P. 13.
3. Sherry R. Arnstein. A Ladder Of Citizen Participation // Journal of the American Institute of Planners, 35:4, 1969. – P. 217. DOI: [10.1080/01944366908977225](https://doi.org/10.1080/01944366908977225).
4. Connor D. M. A new ladder of citizen participation // National civic review. – 1988. – T. 77. – №. 3. – S. 249.
5. DeCaro D. A., Stokes M. K. Public participation and institutional fit: a social-psychological perspective // Ecology and Society. – 2013. – T. 18. – №. 4. – R. 10.
6. Wiedemann P. M., Femers S. Public participation in waste management decision making: Analysis and management of conflicts // Journal of hazardous materials. – 1993. – T. 33. – №. 3. – S. 357. // [https://doi.org/10.1016/0304-3894\(93\)85085-S](https://doi.org/10.1016/0304-3894(93)85085-S)
7. Schlossberg M., Shuford E. Delineating "public" and "participation" in PPGIS // URISA Journal, Vol. 16, No. 2, 2005. – R. 18.
8. Hart R. A. Children's participation: The theory and practice of involving young citizens in community development and environmental care. – Routledge, 2013. – R. 41.
9. Cardullo, P., Kitchin, R. Being a 'citizen' in the smart city: up and down the scaffold of smart citizen participation in Dublin, Ireland // GeoJournal 84, Vol 1, 2019. – R. 217. <https://doi.org/10.1007/s10708-018-9845-8>
10. Rosen J., Painter G. From citizen control to co-production: Moving beyond a linear conception of citizen participation // Journal of the American planning association. – 2019. – T. 85. – №. 3. – R. 340.
11. John Gaber. Building "A Ladder of Citizen Participation" // Journal of the American Planning Association, 85:3, 2019. – R. 188-201, DOI: [10.1080/01944363.2019.1612267](https://doi.org/10.1080/01944363.2019.1612267);
12. Mukherjee, F. Public Participatory GIS // Geography Compass, 9(7), 2015. – R. 384-394. doi:10.1111/gec3.12223.
13. Public Participation Guide // <https://www.epa.gov/international-cooperation/public-participation-guide>;
14. Good Practice Guidelines for Engaging with People with Disability // <https://www.disabilitygateway.gov.au/document/9881>;
15. Inclusive Public Engagement Guide // <https://www.sandiego.gov/engagement/implementing-public-engagement>.
16. Yo'ldoshev A.E. O'zbekiston Respublikasi fuqarolarining jamiyat va davlat ishlarini boshqarishda ishtirok etish istiqbollari: monografiya. – Toshkent: TDYuU nashriyoti, 2022. – 161 bet.
17. Code of good practice for civil participation in the decision-making process. Conference materials of International Non-Governmental Organisations (INGOs) of the Council of Europe. 2019. – P. 9 // <https://rm.coe.int/code-of-good-practice-civil-participation-revised-301019-en/168098b0e2>.
18. OECD Guidelines for Citizen Participation Processes, OECD Public Governance Reviews, OECD Publishing, Paris, 2022. – P. 14. // <https://doi.org/10.1787/f765caf6-en>.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/2 (6) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).